

ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ

У статті розглянуто стан та напрями поліпшення функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні та Івано-Франківській області в післякризовий період. Проаналізовано основні показники діяльності та визначені напрями підвищення ефективності функціонування недержавних пенсійних фондів в умовах кардинальної реформи пенсійного забезпечення.

Ключові слова: пенсійна система, пенсійна реформа, недержавні пенсійні фонди, пенсійні внески, пенсійні активи, інвестиційний портфель.

I. Вступ. Об'єктивна необхідність системної пенсійної реформи зумовлена тим, що сучасна система пенсійного забезпечення України не відповідає сучасним соціально-економічним реаліям і суперечить основним принципам соціально-орієнтованої політики держави. У цьому зв'язку дедалі нагальнішою потребою стає не тільки державна, а й особиста відповідальність кожного за власну долю, і у цьому взаємозв'язку підвищення ролі недержавного пенсійного забезпечення як однієї з основних складових реформування системи пенсійного забезпечення в Україні є невідкладною.

Основні теоретичні засади покращення соціального забезпечення та реформування пенсійної системи, як його складової є предметом дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених: П. Болле, М. Віннера, Е. Ендрюса, В. Мітчела, В. Роїка, М. Рутковські, С. Бандура, А. Бахмач, В. Гейця, В. Грушка, Б.Зайчука, Т. Кір'ян, Е. Лібанової, О. Макарової, В. Новікова, В. Понікарова, Ю. Привалова, А. Федоренка, В. Яценко та інших.

Визначаючи теоретичну та практичну цінність напрацьованих науково-теоретичних досліджень реформування пенсійного забезпечення, слід зазначити, що недостатньо вивченими залишаються проблеми організації та перспектив розвитку недержавного пенсійного страхування в сучасних умовах.

II. Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз діяльності недержавних пенсій-

них фондів за період їх запровадження та дослідження шляхів підвищення їх ефективності та поширення їх послуг серед населення в умовах кардинальної реформи вітчизняної пенсійної системи.

III. Результати. Нині діюча пенсійна система України, законодавчо окреслена у 2003-2004 роках, була викликана поєднанням ряду економічних, демографічних, виробничих і соціальних чинників: несприятливі демографічні тенденції, низька заробітна плата у сфері виробництва, ухилення від сплати податків значної частини громадян, недостатньо розвинутий фінансовий ринок України тощо. Все це вимагало негайного реформування існуючої солідарної системи на страхових засадах.

Проголошена в Україні пенсійна реформа передбачає запровадження трирівневої системи пенсійного забезпечення, чинне місце в якій відведено недержавним пенсійним фондам. Як відмічає академік Е. Лібанова, найважливіші кроки, які слід зробити для реформування пенсійної системи – це «якнайскоріше створити умови для запровадження загальнообов'язкової накопичувальної складової і максимально прискорити розвиток недержавних пенсійних фондів» [1]. Недержавні пенсійні фонди – це нові інститути в економіці України. Відповідно до законодавства нашої держави вони можуть функціонувати у вигляді відкритих, корпоративних та професійних фондів. Функціонування їх має свої особливості: недержавна система пенсійних заощаджень розрахована на добровільну участь громадян; можливість участі у ній мають більш заможні верстви населення; накопичені фінансові ресурси є чинником підвищення добробуту громадян та економічного зростання країни.

З часу впровадження пенсійної реформи в Україні успішно функціонують 109 недержавних пенсійних фондів. Динаміка їх розвитку в Україні наведена у таблиці 1.

Як видно із таблиці 1 за період 2005-2010 рр. відбулося п'ятикратне зростання кількості недержавних пенсійних фондів, в основному за рахунок прискореного зростання відкритих

Динаміка розвитку недержавних пенсійних фондів України

Станом на	Внесено до Державного реєстру фінансових установ інформацію про НПФ			
	всього	Відкриті	корпоративні	професійні
01.01.2005	21	16	4	1
01.01.2006	54	42	8	4
01.01.2007	79	63	10	6
01.01.2008	96	75	13	8
01.01.2009	110	86	14	9
01.01.2010	109	85	14	9

Складено за даними Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [2]

НПФ. Так, якщо кількість корпоративних фондів зросла лише на 9, або на 3,5 рази, професійних на 8, то кількість відкритих недержавних пенсійних фондів за цей же період зростає з 16 до 85, або у 5,3 рази.

Загальний обсяг активів, сформованих пенсійними фондами станом на початок 2010 року становив 854,1 млн. грн. За 2009 рік порівняно з 2008 роком активи НПФ зросли на 245,7 млн. грн. (на 40,1%). Основні показники діяльності НПФ по областях наведені у таблиці 2 і дають можливість визначити лідерів серед діючих в Україні недержавних пенсійних фондів.

Так, у Києві зосереджено 70% усіх фондів, в Західному регіоні функціонує всього 8 НПФ (Львівська обл. – 4, Івано-Франківська обл. – 4), а в ряді областей (Вінницька, Волинська, За-

карпатська, Кіровоградська, Луганська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька та Чернігівська) до цього часу не створено жодного недержавного пенсійного фонду. Навіть в тих регіонах, де створені НПФ, вони розташовані в обласних центрах.

Рейтинг недержавних пенсійних фондів за розміром сформованих активів має такий вигляд (таблиця 3).

В таблиці 3 зафіксована перша десятка найбільших за розміром сформованих активів НПФ, перше місце в рейтингу яких займає корпоративний недержавний пенсійний фонд „Національного банку України”. Слід відмітити, що в переліку фондів, що наведені в таблиці 3, що лише два корпоративні, один професійний пенсійний фонд, а всі решта – відкриті пенсійні фонди.

Таблиця 2

Основні показники діяльності НПФ за 2009 рік по областях України

Області	Кількість НПФ	Загальна сума активів, тис. грн	Частка на ринку недержавних пенсійних фондів, %	Кількість учасників НПФ, тис. осіб
АР Крим	1	5132,1	0,60	3
Дніпропетровська	10	11274,5	1,32	32,1
Донецька	5	39273,5	4,60	9,4
Житомирська	1	-	-	-
Запорізька	1	66,8	0,01	0,1
Івано-Франківська	4	3578,09	0,42	4,2
Київ	77	787038	92,14	444
Львівська	4	5269,4	0,62	3,2
Одеська	1	116	0,01	0,4
Харківська	4	2331,3	0,27	0,7
Херсонська	1	45,5	0,01	0,019
В цілому по Україні	109	854125,19	100	497,1

Складено за даними Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [2]

Рейтинг НПФ за обсягом активів станом на початок 2010 року

Місце в рейтингу	Назва НПФ	Активи, тис.грн
1	КНПФ „Національного банку України”	290 428,21
2	НП „ВНПФ „Перший національний відкритий пенсійний фонд”	115 476,63
3	ППФ „Незалежної галузевої професійної спілки енергетиків України”	65 531,11
4	НП „НКПФ ВАТ „Укресімбанк”	40 051,39
5	ВНПФ „Україна”	31 280,40
6	НТ „ВНПФ „ІФД КапіталЪ”	21 861,10
7	НТ „ВНПФ „Європа”	21 176,48
8	НТ „ВНПФ „Соціальний стандарт”	16 085,67
9	НТ „ВНПФ „Автоальянс”	10 729,92
10	НПФ „Фармацевтичний”	9 317,58

Джерело: Національна Асоціація НПФ України та Адміністраторів України [3]

В Івано-Франківській області станом на 1 січня 2010 року діє 4 відкриті недержавні пенсійні фонди, з яких реально функціонуючими є 3.

Відповідно до Закону України „Про недержавне пенсійне забезпечення” (ст.47) до складу активів можуть бути включені: активи у грошових коштах, активи в цінних паперах, інші активи, не заборонені законодавством [4]. Метою інвестування пенсійних активів є, насамперед, збереження пенсійних заощаджень громадян, тому стратегія інвестування НПФ є більш консервативною, ніж в інших фінансових установах. Динаміка структури консолідованого інвестиційного портфеля недержавних пенсійних фондів за напрямками їх інвестування подано в таблиці 4.

Аналіз даних таблиці 4 свідчить про наступні тенденції у загальній структурі інвестиційного портфеля НПФ:

- частка корпоративних облігацій у консолідованому портфелі в абсолютному виразі збільшилась у порівнянні з 2008 роком з 138,6 до 162,4 млн. грн., а у відносному вираженні зменшилась з 22,6% до 18,93% відповідно;

- на банківських депозитах розміщено 343 млн. грн., або 39,98%, тоді як станом на кінець 2008 року – 344,4 млн. грн., або 56,3% відповідно;

- в консолідованому портфелі НПФ у 2009 році порівняно з 2008 роком дещо зменшилась частка акцій українських емітентів з 9% до 8,84%, проте в абсолютному вираженні їх розмір збільшився з 55,4 до 75,8 млн. грн. НПФ показали приріст вартості акцій як за рахунок додаткового інвестування, так і за рахунок зростання вартості самих акцій, що свідчить про початок позитивних зрушень на фондовому

ринку України;

- значно збільшився у консолідованому портфелі НПФ обсяг цінних паперів, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України з 21,9 млн. грн. у 2008 році до 141 млн. грн. у 2009 році (з 3,6% до 16,44%);

- продовжується тенденція зростання інвестування в банківські метали (станом на кінець 2009 року – 3,74%).

Динаміка структури інвестиційного портфеля недержавних пенсійних фондів Івано-Франківської області, що наведена у таблиці 5, свідчить про певні особливості інвестування в нашій області:

- інвестування активів в іпотечні цінні папери, об’єкти нерухомості, банківські метали не здійснюється;

- в 2009 проти 2008 року в консолідованому портфелі місцевих НПФ збільшилась частка акцій українських емітентів з 5,46% до 23,48%, а абсолютному вираженні їх розмір збільшився з 141,28 до 840,04 тис. грн.;

- частка корпоративних облігацій у консолідованому портфелі в зменшилась у порівнянні з 2008 роком з 11,68% до 2,37%, а в абсолютному вираженні зменшилась з 302,35 до 84,62 тис. грн.

Зростання пенсійних активів учасників недержавних пенсійних фондів відбувається в першу чергу за рахунок збільшення розміру пенсійних внесків, що сплачуються на користь учасників. Внески в недержавні пенсійні фонди сплачуються як фізичними особами на свою користь, так і юридичними особами-роботодавцями на користь своїх працівників.

Станом на початок 2010 року в Україні вкладниками недержавних пенсійних фондів

Таблиця 4

Структура інвестицій НПФ у 2006-2009 роках

№ п/п	Об'єкт інвестування	2006		2007		2008		2009	
		млн. грн	% до ВА	млн. грн	% до ВА	млн. грн	% до ВА	млн.грн	% до ВА
1.	Депозитні вклади	46,8	35,7	108,4	38,6	344,4	56,3	343,0	39,98
2.	Облігації	57,2	43,7	74,5	26,6	167,2	27,3	310,4	36,18
	- місцевих позик	1,4	1,1	4,1	1,5	6,7	1,1	7,0	0,81
	- ОВДП	2,1	1,6	3,6	1,3	21,9	3,6	141,0	16,44
	- вітчизняних підприємств-емітентів	53,7	41,0	66,8	23,8	138,6	22,6	162,4	18,93
3.	Акції вітчизняних підприємств	15,9	12,1	70,3	25,1	55,4	9,0	75,8	8,84
4.	Іпотечні цінні папери	0,02	0,02	0,7	0,2	0,4	0,1	0,4	0,05
5.	Об'єкти нерухомості	1,2	0,92	2,4	0,9	5,8	0,9	18,2	2,12
6.	Банк. метали	4,2	3,21	7,6	2,7	22,7	3,7	32,1	3,74
7.	Активи не заборонені законодавством	5,7	4,35	7,4	2,6	3,1	0,5	54,1	6,30
8.	Поточний рахунок	-	-	9,3	3,3	13,2	2,2	23,9	2,79
	Разом	131,02	100	280,6	100	612,2	100	857,9	100

Складено за даними Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [2]

Таблиця 5

Структура інвестицій НПФ Івано-Франківської області у 2007-2009 рр.

№ п/п	Об'єкт інвестування	Максимальний розмір інвестування пенсійних активів фонду	2007		2008		2009	
			тис. грн	% до ВА	тис. грн	% до ВА	тис. грн	% до ВА
1.	Депозитні вклади	40%	815,40	48,86	1818,93	70,27	2210,25	61,77
2.	Облігації							
	- місцевих позик	20%	178,50	10,70	140,04	5,41	70,18	1,96
	- ОВДП	50%	-	-	95	3,67	93,92	2,62
	- вітчизняних підприємств-емітентів	40%	224,55	13,46	302,35	11,68	84,62	2,37
3.	Акції вітчизняних підприємств	40%	405,96	24,33	141,28	5,46	840,04	23,48
4.	Іпотечні цінні папери	40%	-	-	-	-	-	-
5.	Об'єкти нерухомості	10%	-	-	-	-	-	-
6.	Банк. метали	10%	-	-	-	-	-	-
7.	Активи не заборонені законодавством	5%	5,4	0,32	84,13	3,25	162,20	4,53
8.	Поточний рахунок		38,93	2,33	6,76	0,26	116,88	3,27
	Разом		1668,74	100	2588,49	100	3578,09	100

Складено на основі звітів недержавних пенсійних фондів за 2007-2009 рр. [5,6]

було сплачено 754,6 млн. грн. пенсійних внесків, що на 29,5% більше, ніж на початок 2009 року. В Івано-Франківській області вкладниками на початок 2010 року було сплачено 3,32 млн. грн., що на 25,8% більше, ніж на початок 2009 року. Проте, слід зазначити, що в системі НПЗ серед вкладників спостерігається тенденція до скорочення або тимчасового припинення сплати внесків на користь своїх учасників, що спричинено нестабільною економічною ситуацією, викликаною фінансово-економічною кризою 2008-2009 років.

Формування пенсійних активів недержавних пенсійних фондів здійснюється не лише за допомогою пенсійних внесків, а й за рахунок інвестиційного доходу від розміщення активів. Загальна вартість доходу отриманого від інвестування пенсійних активів станом на початок 2010 року склала 236,7 млн. грн., або 31,4% від суми залучених внесків і збільшилася протягом 2009 року на 149,8 млн. грн., або на 172,5% в порівняно до попереднього року. Розмір інвестиційного доходу, одержаного недержавними пенсійними фондами Івано-Франківської області станом на початок 2010 року становив 1,01 млн.грн, що на 0,68 млн. грн. більше, ніж на початок 2009 року.

Кількісні показники діяльності недержавних пенсійних фондів включають також показники чисельності учасників і вкладників цих фінансових установ. На початок 2010 року

кількість учасників НПФ відповідно до укладених контрактів становила 497,1 тис. осіб, протягом 2009 року вона зросла на 14,6 тис. осіб, або на 3%.

Як і в попередні роки, станом на початок 2010 року серед вікових груп учасників НПФ більшість становили особи віком від 40 до 55 років (41,4%). Разом з тим слід відзначити зростання частки вікової групи 55 та більше років, яка становить 14,2%. Питома вага вікових груп учасників НПФ від 25 до 40 років та до 25 років протягом 2009 року складала відповідно 35,8% та 8,6%. В віковій групі до 25 років серед учасників НПФ переважали жінки, від 25 до 40 років та старше 55 років – чоловіки, а у віковій групі від 40 до 55 років чисельність чоловіків та жінок приблизно однакова.

Аналіз основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів, що зареєстровані в Івано-Франківській області (таблиця 6) свідчить про подвоєння у 2009 році пенсійних виплат (порівняно з 2008 р.) та про зростання чисельності осіб, які їх отримали або отримують.

Позитивна тенденція спостерігається в зростанні розміру отриманого інвестиційного доходу, який в недержавних пенсійних фондах, зареєстрованих в Івано-Франківській області протягом 2009 року зріс удвічі.

Таким чином, в діяльності недержавних пенсійних фондів, як свідчать дані таблиці 6, відмічається позитивна динаміка (збереження своїх

Таблиця 6

**Динаміка основних показників недержавних пенсійних фондів,
що зареєстровані в Івано-Франківській області**

Показники	станом на 31.12.2008 р.	станом на 31.12.2009 р.	+/-	Темп приросту, %
Кількість НПФ	4	4	-	-
Кількість учасників, тис.осіб	4,17	4,22	0,05	1,20
Загальна кількість укладених контрактів, тис.шт	3,80	3,88	0,08	2,11
Загальні активи, тис.грн	2588,49	3578,09	989,60	38,23
Пенсійні внески, в т.ч.:	2634,76	3317,70	682,94	25,92
- від фізичних осіб	552,79	647,20	94,41	17,08
- від юридичних осіб	2081,97	2670,50	588,53	28,27
- від фізичних осіб- підприємців	-	-	-	-
Пенсійні виплати, тис.грн	130,60	402,00	271,40	207,81
Кількість осіб, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис.грн	0,5	1,6	1,10	220,00
Сума інвестиційного доходу, тис.грн	336,16	1013,82	677,66	201,59
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, тис.грн	251,19	392,00	140,81	56,06

активів, зростання кількості учасників, укладених пенсійних контрактів та отриманих пенсійних внесків), однак, окремі показники мають незначний відсоток зростання, що є наслідком спаду основних економічних показників в результаті фінансово-економічної кризи 2008-2009 років, а саме: скорочення виробництва, зниження заробітної плати та рівня життя населення.

IV. Висновки. Недержавні пенсійні фонди займають чинне місце в структурі пенсійного забезпечення, мають певні особливості і функціонують в складних післякризових умовах з врахуванням ряду негативних чинників, серед яких: регіональна відмінність в доходах, низька активність населення в системі НПФ, недостатня інформованість та підірвана довіра громадян до діяльності фінансових інститутів, відсутність вітчизняного пенсійного ринку та недостатня фінансова підтримка з боку держави.

Незважаючи на такі негативні чинники, система недержавного пенсійного страхування має великі перспективи розвитку у зв'язку із здійсненням кардинальної реформи пенсійного забезпечення на страхових засадах, яка гарантуватиме людям у старості гідне життя.

УДК 657.466

Остана О. М.

СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ СПРАВЛЯННЯ ПОДАТКУ З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

У статті розглянуто соціальне значення податку на доходи фізичних осіб. Подано реформування податку, механізм надання податкової соціальної пільги. Запропоновано помірно-прогресивну шкалу оподаткування доходів фізичних осіб.

Ключові слова: податок на доходи фізичних осіб, граничний розмір доходу, заробітна плата, соціальна пільга.

I. Вступ. В Україні, де реформаційні процеси у багатьох сферах економіки не здійснювались роками, виникла нагальна необхідність у проведенні реформ у таких областях економіки, як комунальне господарство, енергетика, бюджетна сфера, пенсійне забезпечення тощо. У зазначених сферах і галузях соціально-економічного життя мають бути реалізовані сер-

1. Лібанова Е. Нам треба відмовитися від популізму у пенсійному забезпеченні // Пенсійний кур'єр. – 2011. -

2. Моніторинг системи недержавного пенсійного забезпечення у 2005 - 2009рр. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/viewpage.php?id=126&lang=ua>

3. Рейтинг недержавних пенсійних фондів за загальною сумою активів станом на 31.12.2009 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://narfa.ukrnet.biz/ua/suma_aktyviv/html

4. Про недержавне пенсійне забезпечення: закон України від 09.07.2003 №1057-IV [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15>

5. Річні звіти НТ «ВПФ «Прикарпаття» за 2007-2009 рр. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ufin.com.ua/zvitnist/npf/>

6. Річні звіти НТ «ВПФ «Соціальна перспектива» за 2007-2009 рр. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.acpo.com.ua/>

The state and directions of improving the functioning of non-state pension funds in Ukraine and Ivano-Frankivsk area in the after-the-crisis period have been considered in the article. The main indices of the performance have been analyzed and the directions of increasing the effectiveness of non-state pension funds' functioning in the conditions of cardinal reform of pension provision have been determined.

йозні програми. Особливо актуальним і важливим завданням з точки зору успішної реалізації в економіці України є податкова реформа.

Проблема податкової реформи не є новою, вона постійно дискутується у наукових колах, експертному середовищі, засобах масової інформації, серед пересічних громадян. Прийшов час здійснення у цій сфері серйозних новацій, які мають створити передумови для подальшого ефективного розвитку українського суспільства, модернізації економіки, утвердження нових пріоритетів соціально-економічного розвитку.

II. Постановка завдання. Податок на доходи фізичних осіб є досить важливим у податковій системі України. Одними з характерних особливостей є його значне соціально-економічне значення. Завданням дослідження є визначення соціальних наслідків справляння ПДФО з прийняття нового Податкового кодек-